

ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

© Горбаль Н.І., Дорош О.І., Іванець Л.В., 2010

Проаналізовано сутність поняття “конкурентоспроможність (КСП) країни” та описано рівень КСП України в 2008–2010 рр. за рейтингами різних міжнародних організацій. Констатовано, що протягом останніх років згідно з рейтингами КСП України є низькою.

Ключові слова: конкурентоспроможність країни, конкурентоспроможність національної економіки, рейтинг конкурентоспроможності.

ESTIMATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY COMPETITIVENESS

In the article the definition of the term “competitiveness of the country” is analyzed and the level of competitiveness of Ukraine in years 2008-10 as to the different international organization estimation is analyzed. It's stated that accordingly to these ratings competitiveness of Ukraine during last years was low.

Keywords: competitiveness of the country, competitiveness of the national economic, ratings of the competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оцінювання КСП, формування методологічних та методичних засад підвищення КСП національної економіки та вітчизняних підприємств, багато з яких перебувають у кризовому стані, набуває сьогодні значної актуальності. Важливими чинниками КСП підприємств, насамперед міжнародної, є КСП країни їх походження. А в умовах несформованої ринкової економіки в Україні такий фактор має особливий вплив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення КСП країн, галузей, підприємств, товарів є об'єктом дослідження багатьох науковців, зокрема, Л.Л. Антонюк, А.Е. Воронкової, Р.А. Довбуша, В.Д. Жука, Ю.Б. Іванова, О.Є. Кузьміна, Д.А. Максим'юка, В.А. Павлової, О.Д. Павловської, І.О. Піддубного, М. Портера, В.І. Савчука, Д.А. Коржа, І.Ю. Сіваченка, Р.А. Фатхутдінова, О.Б. Чернеги, В.Г. Шинкаренка, О.С. Шнипка, у працях яких висвітлено сутність, особливості, методики управління КСП різних об'єктів [1–6]. Та актуальним залишається оцінювання, вивчення особливостей і розроблення методик підвищення КСП України, зокрема української економіки, у загальній системі управління конкурентоспроможністю на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Цілі статті. Основним завданням статті є аналіз сутності поняття «конкурентоспроможність країни» та вивчення рівня КСП України в 2009 р. за рейтингами різних міжнародних організацій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Виділяють такі три основні рівні, на яких здійснюють управління КСП: 1) мікрорівень, на якому управляють КСП товарів, а також КСП підприємств, 2) мезорівень, на якому управляють КСП галузей, кластерів, 3) макрорівень, на якому управляють КСП країн, територій, регіонів [3]. Об'єктом дослідження у цій статті є найвищий – макрорівень, а саме – КСП країн.

У наукових працях подають різні трактування понять «конкурентоспроможність країни, національної економіки». Так, Міжнародна організація ОЕСР розуміє під нею «спроможність компаній, галузей, регіонів і націй створювати високий рівень прибутків та оплати праці, залишаючись відкритими для міжнародної конкуренції». А Комісія з промислової КСП при Президентів США визначає її як «міру можливості країни за умов вільного і справедливого ринку продукувати товари та послуги, що відповідають вимогам світових ринків, при одночасному збереженні або підвищенні реальних доходів своїх громадян» [3].

Я. Базилюк розуміє під цим поняттям «економічну категорію, яка характеризує стан суспільних відносин у держави щодо формування і реалізації економічної політики, для забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та зростаючого попиту населення на основі досягнення кращих ніж у конкурентів соціально-економічних параметрів» [2], О. Шнипко [6] – «сукупність притаманних конкретній національній економіці факторів, здатних забезпечити пропозицію товарів і послуг, вироблених за умов застосування новітніх технологій, вільного і справедливого ринку та зростання доходів населення», Л. Антонюк – «здатність країни займати і утримувати стійкі позиції на певних сегментах світового ринку завдяки потужному економічному потенціалу, що забезпечує зростання економіки на інноваційній основі; розвинутій системі ринкових інститутів; володінні значним інтелектуальним капіталом, інвестиційними ресурсами; гнучким реагуванням на зміни світової кон'юнктури та, відповідно до цього, диверсифікацією виробництва, максимально відстоюючи реалізацію національних інтересів заради економічної безпеки та високих стандартів життя населення» [1]. При цьому Л. Антонюк також наголошує на важливості категорії «конкурентний статус держави», який трактує, як «визнаний світовою спільнотою бренд держави за універсальними стандартами, такими як людський розвиток, політична та економічна стабільність, економічна безпека» [1].

У праці О. Павловської відзначено, що "КСП національної економіки" є складною та системною категорією, оскільки «при її визначенні інтегруються: ознаки і показники КСП товарів національних виробників, підприємств, галузей, регіонів, кластерів; політико-правові, економічні, соціокультурні та ресурсно-інфраструктурні фактори розвитку; цінні і структурні можливості трансформування потенціалу КСП». При цьому конкурентоспроможною автор вважає таку національну економіку, яка забезпечує: «1) стійке зростання стандартів життя населення країни на основі постійного підвищення продуктивності праці; 2) досягнення і утримання національними підприємствами таких позицій у світовій економіці, коли їхні товари і послуги успішно реалізуються на міжнародних ринках; 3) ефективне використання ресурсів, що акумулюються на міжнародних інвестиційних ринках; 4) інноваційну спрямованість на сучасній інформаційній основі; 5) усталеність соціально-економічного прогресу зі здатністю протистояти кризам, запобігаючи їм або нейтралізуючи їхні негативні наслідки» [4].

Протягом останніх років у рейтингах КСП країн, що формуються авторитетними міжнародними організаціями, Україна, на жаль, займала низькі позиції. Так, за рейтингом Всесвітнього економічного форуму Україна (ВЕФ) зайняла 89-те місце із 139-ти за Індексом глобальної КСП (GCI) у 2010 р. (табл. 1) та 81-ше із 127-ми (станом на 2007 р.) – за Індексом КСП бізнесу (BCI) [7-9].

За *Індексом глобальної КСП* країни оцінюють за такими параметрами, які згруповано в три групи: 1) базові вимоги – якість державних та суспільних інституцій, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я і початкова освіта, 2) підсилювачі ефективності – вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ринку праці, розвиненість фінансового ринку, технологічний рівень, розмір ринку, 3) інноваційні фактори – розвиток бізнесу і КСП компаній та інноваційний потенціал. За цим індексом порівняно з 2009 р. Україна опустилась з 82-го на 89-те місце (в 2008 р. займала 72 місце). Серед країн ЄСРП найкращий результат показали Естонія (33-тє місце), Литва (47-ме), Азербайджан (57-ме). Росія, як і в 2009 р., зайняла 63-тє місце. Найменш конкурентоспроможними названо економіки Анголи, Бурунді й Чаду.

Із використанням трьох груп складових Індeksu глобальної КСП та методики М.Портера [3, 8], яка містить три стадії формування КСП країн (коли економіки орієнтовані відповідно на

фактори виробництва, ефективність та інновації), експерти ВЕФ констатували, що Україна знаходиться поки що лише на етапі переходу від першої до другої стадії поряд із такими країнами як Колумбія, Азербайджан, Казахстан, Албанія, Туніс, Венесуела тощо (табл. 2).

Таблиця 1

Фрагмент рейтингу країн за Індексом глобальної КСП (GCI) у 2008–2010 рр. [9]

Країни	Місце у рейтингу		
	2010 р.	2009 р.	2008 р.
Швейцарія	1	1	2
Швеція	2	4	1
Сінгапур	3	3	5
США	4	2	4
Німеччина	5	7	3
Японія	6	8	6
Фінляндія	7	6	7
Нідерланди	8	10	9
Данія	9	5	10
Канада	10	9	8
...			
Україна	89	82	72
...			

Таблиця 2

Класифікація основних країн світу за стадіями формування їх КСП (згідно з методиками GCI та стадій КСП за М.Портером) [8]

Стадії КСП	ВВП на душу населення, дол.США	Найважливіші фактори КСП (відповідають складовим GCI)	Країни, що знаходяться на цій стадії
Стадія 1 – факторна орієнтація	<2000	Базові вимоги (критичні) та підсилювачі ефективності (важливі)	Вірменія, Індія, Єгипет, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Філіппіни
Перехід зі стадії 1 на стадію 2	2000–3000	Базові вимоги (критичні) та підсилювачі ефективності (важливість зростає)	Азербайджан, Албанія, Боснія і Герцеговина, Венесуела, Казахстан, Китай, Колумбія, Туніс, Україна
Стадія 2 – орієнтація на ефективність	3000–9000	Базові вимоги (важливі) та підсилювачі ефективності (критичні)	Аргентина, Болгарія, Бразилія, Латвія, Литва, Мексика, Перу, Південна Африка, Польща, Росія, Румунія, Таїланд, Турція, Уругвай
Перехід зі стадії 2 на стадію 3	9000–17000	Базові вимоги (важливі), підсилювачі ефективності (критичні), інноваційні фактори (важливість зростає)	Естонія, Словацька республіка, Тайвань (Китай), Угорщина, Чеська республіка
Стадія 3 – орієнтація на інновації	>17000	Однаково важливі усі три сфери – базові вимоги, підсилювачі ефективності та інноваційні фактори	Ізраїль, Ірландія, Іспанія, Корея, Німеччина, США, Франція, Швеція

Схожі висновки містяться й у праці О.Шнипка [6], де автор стверджує, що сьогодні Україна не має ресурсів для переходу до інвестиційно-інноваційної стадії розвитку економіки. Саме тому важливим завданням проміжного етапу є генерування стимулів підвищення ефективності виробництва та раціонального використання конкурентних переваг через імпортозаміщення, розвиток внутрішнього ринку. І стратегічною метою при цьому є – реалізація національних конкурентних

переваг на внутрішньому ринку через модернізацію традиційних галузей, ресурсо- та енергозбереження і розвиток власної енергетичної бази, що необхідно для підтримки внутрішнього виробництва, зайнятості, економії валютних коштів і, в остаточному підсумку, – переходу до другої стадії КСП економіки.

Щодо *індексу конкурентоспроможності бізнесу (BCI)*, то він включає якість національного бізнес-клімату, а також оцінку операцій і стратегії компаній. Лідером щодо КСП бізнесу є США. Україна в 2007 р., як і в 2006 р., посіла в рейтингу 81-ше місце після Азербайджану (78-ме), Пакистану (79-те) і Танзанії (80-те). У розрізі складових індексу КСП бізнесу Україна посіла 82-гу рейтингову позицію в категорії «якість національного ділового клімату», а в категорії «операції і стратегії компаній» – 83-тю.

Згідно з дослідженням світової конкурентоспроможності «The World Competitiveness Yearbook 2009», що здійснюється швейцарським Інститутом розвитку менеджменту (Institute of Management Development), кожну країну оцінюють за 331 критерієм за чотирма основними напрямками – стан економіки, ефективність уряду, стан ділового середовища і інфраструктури. У 2009 р. із 57 досліджених країн перші десять місць зайняли відповідно США, Гонконг, Сінгапур, Швейцарія, Данія, Швеція, Австралія, Канада, Фінляндія, Нідерланди. Україна ж посіла передостаннє 56-те місце зі значенням індексу 40,42 зі 100 можливих (у 2008 р. займала 54 місце) [9].

Індекс економічної свободи, який складають The Heritage Foundation та The Wall Street Journal, демонструє, наскільки економіка тієї чи іншої держави відповідає ліберальним принципам. Індекс оцінюють за десятьма категоріями економічної свободи, зокрема: торгова, регуляторна, фіскальна, інвестиційна, монетарна, фінансова політика, втручання держави, права власності, поширення корупції, політика в сфері праці. Індекс вимірюється у відсотках від 0 до 100, і мінімальне значення відображає найнижчий ступінь економічної свободи. Країни згруповано в п'ять категорій: – «вільні» з індексом від 80 до 100; – «в основному вільні» – від 70 до 79,9; – «відносно вільні» – від 60 до 69,9; – «в основному невольні» – від 50 до 59,9; – «депресивні» з індексом від 0 до 49,9. У 2009 році перші десять місць в рейтингу зайняли відповідно Гонконг (89,7 бала), Сінгапур (86,1), Австралія (82,6), Нова Зеландія (82,1), Ірландія (81,3), Швейцарія (81,1), Канада (80,4), США (78), Данія (77,9) та Чілі (77,2). Україна була віднесена до «невільних» країн і зайняла 162 місце в рейтингу 183 країн поряд із Білоруссю (150 місце), Узбекистаном (158), Іраном (168), Туркменістаном (171), Лівією (173). Для порівняння Україна займала 125-ту позицію [9].

За *рейтингом «Doing Business» (ведення бізнесу)*, який оцінює законодавство щодо регулюванням підприємницької діяльності та його застосування і складається Світовим банком, в 2009 р. лідерами серед 183 країн були Сінгапур, Нова Зеландія, Гонконг, США, Великобританія, Данія, Ірландія, Канада, Австралія і Норвегія, а Україна посіла 142-гу позицію. Експерти відзначили, що українська система оподаткування – одна з найскладніших у світі (важча лише в Білорусі), а за складністю отримання дозволу на підприємницьку діяльність Україна – третя з кінця рейтингу, хоча тут вона перед Росією, яка є 120-ю у рейтингу [31]. У 2006 р. Україна займала 128-му позицію серед 175 країн, в 2007 р. – 139-ту позицію серед 178 країн, в 2008 р. – 145-ту серед 181 країни.

За *«Індексом КСП ІТ-сфери» (Global IT Industry Competitiveness Index)* в 2008 р. перші десять місць серед 66-ти країн зайняли США (значення індексу – 74,6), Тайвань (69,2), Великобританія (67,2), Швеція (66), Данія (65,2), Канада (64,4), Австралія (64,1), Республіка Корея (64,1), Сінгапур (63,4) і Нідерланди (62,7). Україна з індексом 24,3 отримала 57 місце й опустилась порівняно з 2007 р. на одну позицію в рейтингу.

Індекс людського розвитку, який складає Організація Об'єднаних Націй, призначений для порівняльної оцінки рівня добробуту, письменності та середньої тривалості життя в країні. Відповідно до звіту, в 2009 р. перші десять місць в рейтингу серед 180 країн світу зайняли Норвегія (0,971), Австралія (0,97), Ісландія (0,969), Канада (0,966), Ірландія (0,965), Нідерланди (0,964), Швеція (0,963), Франція (0,961), Швейцарія (0,960) і Японія (0,96), а останнє Нігер (0,34). Україна з індексом 0,796 посіла 85-ту рейтингову позицію. Для порівняння: в 2006 р. Україна займала 77-му позицію (індекс 0,774) [9].

Враховуючи економічну й культурну багатоманітність України, КСП важливо аналізувати й у розрізі окремих регіонів. ВЕФ в 2008 р. здійснив оцінку за Індексом глобальної КСП 15-ти обраних регіонів України, що вважаються репрезентативними для України загалом, та їх порівняння з КСП країн світу [8]. Серед регіонів найбільш конкурентоспроможним виявився Київ. Посідаючи 63 місце серед 149-ти (134 країни і 15 регіонів України), він поступається в рейтингу Хорватії та Угорщині, але, в той же час, випереджає Туреччину і Бразилію. Далі в рейтингу областей по черзі слідує Запорізька, Одеська, Дніпропетровська, Сумська, Донецька та Львівська області. Полтавська область перебуває на рівні середнього значення КСП. Низький рівень КСП демонструють Хмельницька, Черкаська, Вінницька, Херсонська, Житомирська, Закарпатська області, а також АР Крим. Тобто, у рейтингу КСП регіонів України лідирують промислово розвинуті області Сходу і Півдня, аграрні ж регіони помітно відстають. При цьому економічні диспропорції між регіонами поки що не мають тенденцій до скорочення, тому необхідне розроблення ефективної державної економічної стратегії, що стимулювала б як розвиток економіки в цілому, так і підвищення КСП менш розвинутих регіонів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізовано сутність поняття «конкурентоспроможність національної економіки», оцінено її рівень для України загалом та окремих регіонів у 2008–2010 рр. Констатовано, що протягом останніх років згідно з рейтингами авторитетних міжнародних організацій КСП України є низькою. При цьому найбільш проблемні для нашої країни аспекти, які вимагають негайного покращення за оцінками ВЕФ [7], – етична поведінка компаній, захист прав власності, зокрема прав міноритарних власників, прозорість ухвалення урядових рішень, дієвість аудиторських і бухгалтерських стандартів, незалежність судової системи, ефективність використання державного бюджету, захист прав інтелектуальної власності, довіра суспільства до політиків, тягар державного регулювання, ефективність корпоративного управління, фаворитизм в ухваленні державних рішень, організована злочинність. Найнижчий результат в Україні за оцінками ВЕФ – у категорії «якість інституцій».

У подальших дослідженнях варто висвітлити можливі шляхи підвищення КСП України, її регіонів, галузей економіки, окремих підприємств.

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Л. Л. Антонюк. – Київ, 2004. – 39 с.
2. Базилюк Я. Б. Умови формування і стратегія забезпечення конкурентоспроможності національної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / Я. Б. Базилюк. – Київ, 2001. – 16 с.
3. Кузьмін О. Є. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : підруч. / О. Є. Кузьмін, Н. І. Горбаль. – Львів : Компакт-ЛВ, 2005. – 304 с.
4. Павловська О. Д. Конкурентоспроможність національних економік в умовах інвестиційної глобалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / О. Д. Павловська. – Київ, 2004. – 18 с.
5. Піддубний І. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / І. О. Піддубний, Л. І. Піддубна. – Х. : ІНЖЕК, 2004. – 264 с.
6. Шнипко О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації / О. С. Шнипко. – К. : Наук. думка, 2003. – 334 с.
7. Сидоренко О. США, Швейцарія та Данія очолили рейтинг ВЕФ за індексом глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / О. Сидоренко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 42 (671). – Режим доступу : <http://www.dt.ua>.
8. Хану М. Д. Основні положення «Звіту про Конкурентоспроможність України 2008». Назустріч економічному зростанню та процвітанню / М. Д. Хану, Т. Гейгер. – Всесвітній економічний форум, Женева, Конірайт 2008. – Режим доступу : <http://www.feg.org.ua>, www.weforum.org.
9. <http://gtmarket.ru/ratings>.